

en på en "besmar" och nämde priset, ett par kronor
som jag betalte. Men Herre Gud, hade du inte mair? I
nå min själ hade jag ej, sade gubben i vredesmod.
Skärningen skyndade sig ut i köket, troligtvis fullkom-
ligt övertygad. Det sved i hjärtat på mig, och hade jag
haft fler pengar, hade jag givit dem, men de gingo pre-
cis gentåt och jag ^{hade} ej pruttat på priset. Barn syntes
inga och de gamle voro ensamma och fattiga. Vikens och
Häganäs fiskeläge voro de äldste inom Väsky pastorat.
Vid Orsunds-fiskelägen, märkte jag aldrig att de
kunde fänga massor av småfisk i anjovis-storlek,
att begagnas som "agn" (bete) på krokarna. Där i Små-
åland kunna de fänga tusentals små Mört, som de
förvara i "Mörta-kistor" (trälådar med små hål på) som
ställas i sjökanten. Dessa små mörtar sättas levande
på kroken när is-fiske bedrivs, ett oerhördt djurplä-
geri. Jag var en gång med en fiskare ute på isen på

Horn sjö. I varje hål han huggit på isen, stod en levande mört på kroken och rörde sig litet. Nu såg jag exempel på gäddans glupskhet, till och med mot sitt eget släkte. Den lille mörtan var uppslukad av en gädda som en sill i storlek, och denna åter slukad av en något större gädda, som helt och hållet svält sillgäddan, men dessa tre voro uppslukade bakifrån av en ännu större gädda, som hade med fart och öppet gap, rämnt på den fastsittande och ej kunnat uppslucka mer än den halva, och den andra halvan, framkroppen, stack ut ur munnen. Nu måste alla fyra (mörtan och tre gäddor) följa med upp på isen. Jag gick dem med mig hem och konstaterade ovan nämnda fakta. Om en stackars mört befanns död på kroken, så ersattes han genast med en levande. Skåne-fiskarna i Krullen, kunde visserligen också plocka daggonask uppe på

land, men aldrig såg jag småfisk-kistar vid sjö-
stranden heller. Möjligen de kunde sätta räkor
på krokarna också. Det var ju inte så många vin-
trar det blev fast is liggande någon längre tid. Men
krakafiske idkades ju alltid dessutom. Det var ej
mycket lönt för varkensillarrängare eller landt-
befolkningen att komma till Höganäs fiskeläge för
att köpa sill eller fisk andra sorter, ty dels var det ej
många sillbåtar och inte många fiskare, men
en massa folk omedelbart intill, som stod till
reds att köpa alltid. Den gatan som kommer ifrån
Långaröd in i Trydts gruvsamhälle, kallades för
Fiskagatan, därför att Lerberga-fiskhandlare
kommo alltid derigenom först, och begynte sälja
fisk till gruvfolket. Från 1825 till 1890 var endast ett
enda hus mellan Höganäs och Lerberget. Huset hade byggts af
en husar som kallades "Hundra Hundra" Rosengren.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Emil Jönsson
Härad: Luggude Adress: Hornsborg
Socken: Wäsby Berättat av: Emil Jönsson
Uppteckningsår: 1934 Född år 1861 i Wäsby

Uppteckningen rör Stormarknaden i Höganäs
Ryd, på 1860 a 70 talen.

Omkring 1850 blev bestämt, att torgdag, skulle
hållas varje lördag å torget i Höganäs Ryd, mark-
nad i synnerhet med matvaror, men sista lördagen
i varje månad skulle vara "stormarknad", då alla
slags lantmannavaror, kreatur, skogsprodukter, lägg-
kärl m. m. samt reschandlare med diversehandel
även hade lov att infinna sig och hyra stånd på torget.
Kiehornmarknaderna voro nog, avsedda, att ut-
göra matvaruhandel, men kommo i en snar framtid
att omfatta allt vad uppräknas kan, utom
krut och brännvin. Brännvin fick ju ej säljas

man och man emellan, men det behövs inte
heller ty vid torget låg hotell Höganäs (Ryds hotell),
och Höganäs gästgivaregård knappt en fjärdings väg
derifrån. På dessa ställen kunde köpas "fylle" alla da-
gar. Marknadsdag ar en timme från kl. 8 till 9 fm.
och en timme 6 till 7 efm. till auktionering. Men
annars till förtäring, Bier, vin, sprit-drycker och
alla slags malt-drycker från 6 till 10 efm. En li-
ten smal dörr, på mot torget, i norr, "vättande" gavel
på en vinkelbyggnad till hotellet, kallades för in-
gången till "Brocken", der alltid stod kö, som vän-
tade dörrens öppnande, och till trängsel uppfyllde
rummet framför brännvins-disken. Middag kunde
fås hela dagen för 1,50 kr., men brännvin fick man då
dricka så mycket man behagade, till maten. Jag såg
en som kallades "Lus Rasmus", med en sällskap, bond-drän-
gar som spicade middag för 12 kronor och ändå ville ha

middag, en gång till, men måste av Ryparne ka-
stas ut, på grund av att de skrämlade och svärjande av-
skräckte andra spiepgäster. Alla de andre "stormark-
naderna" i månaderna, vore av ringa betydelse, men
endast april- och oktobermarknaderna (sista lördag-
en i dessa månader) vore av ovanligt stor betydelse, de-
för att det då var tjänarnes flytttids-tid och "fri-
veckan" kunde, antingen bli va omedelbart innan eller
sen, eller kunde marknaden inträffa i friveckan. Om-
kring 10 tusen människor samlades då vid Ryds torg,
och der omkring. Jag vet att det var 1600onan, som
arbetade. Deras barn fick jag upplysning om 1875 var
sexhundra, något öfver, som gingo i skolan. Andra barn,
döttrar och halv-vuxna söner, samt hustrur, 800, personer
utom småbarnen, så blir det tre tusen. Från vardera
av de tre närmast liggande socknarne Väsby, Jönstorp
och Brunnby, 1000 (= tre tusen), och alla drängar, pigor

och tröske-män, som inkomna från Halland, tjente
och arbetade i de 10 fulla socknarna, antages vara tre
hundra i varje församling (= 3000) och så alla de främ-
lingar, handlande, kommedianter, Cirkus- och geschäft-
makare av många slag, skogsboar, med deras respektive
sällskap torde utgöra mer än 1000, så är det nog bra
nära exakt 10000. Men så var det också något lik-
nande en lera och skiftesrik utställning med det
samma och endast i ett hänseende underlägsen mark-
naderna här, på de flesta platser i Småland, nemligen
kreaturs-marknad. Jag minns då jag var i skollådan,
på 1870, det kunde vara 20 a 30 kor, leundna i rad på la-
ndsvägskanterna förbi kyrkan, men sen minskades
kreaturshandeln, så att det sista antal jag såg, var en-
dast 2 st. kor. All annan offentlig kreaturshandel
skedde i Hålsingborg eller Engelholm, utom vad slak-
tarne köpte hemma på bygden. Västhandel förckom

aldrig på marknaden. Många dagar i förväg, kom-
mo från långa håll och orter, Fransell-körare, Nöjes-
tält-uppställare, Rindansare och Akrokater, Warkabinets-
Förelisare av vilka djur, o.s.v. Några av gruvans arbe-
tare hade att göra i flera dagar förut, med uppsättande
av "stånd" till marknads-dagen. Ryktet om alla
dessa besynnerligheterna spred sig, genom att någon
varit i något ärende t. ex. hemtat stenkol vid gruvan,
(och då näste man i den tiden prompt resa in på
kontoret i Tysd för att få "lapp"), och nyfikenheten uppo-
eggades hos ungdomen. Var det vackert väder på mar-
knadsdagen, så var genast beklagade om morgonen
folkestörmmen i gång, med hästar och vagnar, fotgäng-
are och kärrdragare. I den tiden skulle karlarna
ha långa över-rockar och långa mångfärgade yllehals-
dukar med enkel knut om halsen och långa fladd-
rande ändar, hån mot sidan på vägen. Truntimren

med långa kappor utan på långa kjolar och morré-
förkläde, samt ylle-schalett. Var det regnigt så
fingo paraply-handlarne förtjenst, ty inte kunde mar-
knaden försummas för regn. Snö och dåligt släd-
före kunde också inträffa och då ringlade "dombjäll-
or och rånglor" i skarp takt. "Dombjällor" voro en, två
eller tre, skålar av silver, olika storlek, den största ne-
derst och mindre och mindre uppåt, fastnidda på
samma stjälk och skruvade fast på ena, och ibland
på bägge bogträen. Snö inträffade högst sällan på
oktobermarknaden och icke ofta på aprilmarkna-
den heller. Aprilmarknaden var aldrig av någon be-
tydelse, i jämförelse med oktobermarknaden var-
före vad här sägs gäller oktobermarknaden. Vi före-
ställa oss därför följa med strömmen och det är vac-
kert solskensväder och mildt, d. v. s. snarcken icke frus-
en. Genast vi komma ut på stora vägen genom byn

räkar vi på bekanta, och livligt meningsutbyte om
marknadsutseggerna för dagen uppstår, och förkvit-
ar vägen. Redan på långt håll höras positivens klara
genomträngande toner. Hästskjutsar höra full-
stade med folk förbi. Tiomna så långt som till
Wätsåäron (också Bränneriet, efter det förden va-
rit brännvinsbränneri för gruvans räkning) en sekton-
dels mil utan om Ryd, marknadsplatsen, begynner
det hålla lagghärl, stora kor-handlare, små lagghärl-
handlare med kaljar, byttor, träskålar, skoppor,
långskaftade och kaste-skoppor, slavar och äsor.
Vidare med siktar och säll, potatis- och hämtekor-
ar, takstegar, björkeriskvastar, plank av bok och björk,
Lurubräder, källingar och raftar, m.m. Det begynner al-
la redan att bli trängsel emellan dessa "skobohandlare"
så att den som har spekulation på något av dessa sa-
ker, gör klokast i att köpa så fort som möjligt, ty

4109

en del av dessa varor togo vanligen snart slut. Det
man köper, passar man på att lägga i vagnen hos någon
bekant, eller sätta in det hos bekant gruvfolk, om det
är korta grejor; men tagstegar, raftar eller snöbler, kö-
pta handlarne och lägga av ätminstone i byn, när
mast köparen hemmanas får sådant läggas av vid
visst bestämt ställe under hemvägen. Men för det
 mesta är det så stora lager av allting annat, så man
behöver ej vara rädd att det tryter. Kommer man in
i ingångsporten mellan handlarna Timmerdals och
Görnes hus, så höres framme från torget, pipande av
visselpiper, positivens vismusik, vissångarens röst, och
de körandes rop om "se upp", samt, staj och prat. Om
några steg är man framme vid "Lyrkanten" och nye-
långor, tegelmurade 2 våningshus, der trängseln
begrinner redan, ty körtrafiken på denna del av land-
vägen är här hämmad av de många fotgängarne.

som snötas här. Mellan ett fyra alnar högt plank
vid "tömmegärens" ena sidan och kamrerens och
Disponentens trädgårdar vid andra sidan om vägen, kom-
mer vi så in på sjöns marknadstorg, der hundratals
stånd uppsatta, dels med endast bord, men större delen
uppspikade brädbodar eller tält-bodar, i gator löpande i
fyrkant, efter torgets figur, och parallelt innan om var-
andra ända tills en fyrkantig gård uppstod snitt inne,
i, der omkring springvattnet, några toffelmakare ha-
de sin plats. Vid 9- och 10 tiden fm. äro redan bodar och stå-
nd befolkade med en stor trängande folkström i alla
gator och en del bonddrängar äro redan rusiga och ryg-
lande, i högljudt samspråk krängande sig genom trängseln.
Det mest i ögonen fallande är, nästan i alla butiker
(bodar) den massan av i alla "skrikande" färger upp-
hängda yllehalsdukar. Vade man några särskil-
da önskemål om vad man ville köpa, så sökte

man uppfå sådana handlande som hade sådant, vilket ofta kunde ha sina svårigheter, eller om ej särskilt någon bräddskande afför förläg, kunde man se här-
ligheterna genom att passera igenom alla gatorna och dervid möjligen råka bekanta eller släktingar. På samma gång man orienterade sig. In på kottellet gingo huvudsakligast de som ville bli "fulla", (rusiga) och de som hade råd dertill, men de sparsammare köpte smörgåsar, pannkakor-fjärdingar, eller kakor och bröd i bagare-butikerna. Marknads-smörgåsar (på tjockleken gläckta) och pannkakor köptes i "stånd" på torg etc. Tre besta bagare voro på Syd i många år. Den ene hette Winsäll (hans sällhet var också brännvin) och den andre var en Tysk som hette Wöckes (förr en verklig hedersman, som bodde i ett litet hus utom Lönns tättli års tid. Alla butiker var olidlig trängsel på marknadsdagen. Hos bagaren lemnades te-gifta

om man köpte t. ex. för en riksdaler, så för var da-
ler skulle komma, bekommas en skillingsbulle och
en tvästyvers-sockerskorpa till på handeln, utom
de 8 st skillings-bullar, som man fick för var daler
(= 17öre). Väcker blev rik, men Winsäll spelade Konkurs.

Till nöjesfältet, användes vanligen en av de utanför
samhället varande åkrarne, som dertill av geuvs-
laget upplåtits, ena året på ett och annat år på ett
annat ställe, men dock oftast der den stationen Höga-
näs Öfre sedemera var belägen. Ditt vandrade folk
som huvudsakligen för detsamma kommit till mark-
naden och trydde sig föga om att göra några affärer.
Dertill räknades ungdomarne säkrast der ute och flick-
orna blev då inbjudna på konnert, karusell och före-
visningar av många slag, av pojkarne. Här var:
"Levende björn, Levende alle andre udenlandske dyr"
"Die wilden Indianer", Karkabinett med Jan Ulmb,

Kashalinet med Kristus i Nattvarden, Cirkus (häst-
dressyr) Positivspelare som hade apa, Långare som lät
sades vara blinda och hade en dam med sig som sålde
visor och lyckobrev som en kanariefågel drog ut med näb-
ben ur en kudd för 25 öre, 10 öre nära kväll, målknut-
ning, Ringkastning, Kastning boll i hålen på gubben,
Slå stuten på skallen, Kineser som kunde svänga en
vattenkopp att ej vattnet gick ut, Trollkarlar, Glasätare,
Äppen akrobatkonst, m. fl. sorters skoj, som icke ännu
förekommer på nöjesfältet. Den eller de som hade
tid och råd att passera allt detta, fingo knappast tid
till annat på hela dagen. Kommedianter med sina
pajazzo ar kommo ut en och annan gång, bland folk-
mängden för att göra reklam med att luta och fluta
och hålla hiskliga kuord på höga stänger i en lång
kappa, föreställande gattar som kunde krympa ihop
till små dvärgar och tvärto. Dessa förlustelser till-

ställningar kvar dröjde efter marknaden i bland i 2 a
3 veckor efter, eller så länge. traktens och gruvans folk
funno det roligt att offra sina pengar. Hundratals
äventyr och lustiga historier kunde omtalas från
Höganäs skotermarknad, men endast ett par vill
jag anföra att lära folk hur "tråkigheten på lands-
bygden" kan "gestalta" sig: En stor långhårig karl,
med helskägg och stora mustager, med några i sällskap
kommo några dagar innan marknaden till Höganäs
Ryd, med ett par svarta nakna armar, bundna till
händer och fötter. Sällskapet satte upp ett stort fyr-
kantigt tält och der bredvid en $2\frac{1}{2}$ alnar hög platta, med
trappa för folket att stiga upp för att komma i ett inre
rum för iskadare. Rummet med bänkar, för att folket
skulle sittande beskåda det underbara, vartill en ofant-
lig skylt med stora bokstäver hänvisade: "Die vilden
Indianen, infångad i Sydamerikas urskogar." *ca 50 öre*

Principalen och hans medhjälpare kunde nästan inte tala Svenska, utan bakblåd på något som skulle föreställa Tyska, med varandra. Likväl uppmanade de allmänheten: Tag plats, tag plats. De hade var sin hagelbössa framladdare dubbelbössa, varmed de skulle hålla vildarne i styr, och när dessa filade med eggen på sina yxor, på jerngallret, eller skakade med händerna i ställningen, så sköts dessa väktare inne i tältet emellanåt ett bra smällskott, varvid de makne syndarne av förfäran uppgåvo nog så riktiga "Indiantjut". Impressionen, principalen stod öppe på plattformen och laddade med förfärlig brädska (helst om vakt) en kallad på "Principals" bet av tidningspapper till förladdning, under det han med tecken och Tyska, uppmanade den andre att passa på de vilda, allt under det han på Svenska skrek: "tag plats, tag plats. Han kunde ju ej Svenskan vidare. Derpå skyndade han

in, för åter väsnades vildarne och måste med en
lira smäll hållas i respekt. Den andre vaktengick
näst utanom tältet med sin laddad hössa, för att se
efter att inte vildarne brötos sig ut. "Bevare oss väl,"
sade gruokärningarna "om de komma ut, då döda
de allt folket." Jäg och många andra, gingo in för
att se hur lockigt de kunnat ställa till. För pub-
licum var ett stort rum med sittplatser, men endast
en och annan åskådare. De stackars vildarne hop-
pade och skrek, nere på marken, under det åskär-
darne sutta på 3 alnar högre. Indianerna voro tydl-
igen ej vana att vara nakna i detta nordiska kalla
klimat. Svarta över hela kroppen med ett litet skyn-
ke av något skinn om midjan och med var sin liten
lira yxa mid träskäp, som stackes i bältet, men emell-
anåt togs till yxan samt filades och gnids med eggen
på fönstret i järngaller. Der var inte glas i fönstret

När de så inte kunde få yxor att bita på järn-
gallret, utbröt deras raseri i de förskräckligaste tjut
och då var ingen annan råd än att Principal måste
smälla av ett lerskott, för att skräcka dem, huru
de skrekos dess mer för vart skott. Vi åskådare så
vålsom även de utanför varande, tyckte ju det var
besynnerligt att Indianerna skulle vara så dumma
att inte förstå, att ett enda snitt med deras vassa
yxor genom tältduken, skulle befria dem i stället för
att gnida med yxor på järngallret. Efter några
timmar gick ingen vinder, huru de vilde måste hopp-
a skrika och "egera", ty rakna som de voro, kunde de
väl inte hålla värmen annars. Till slut om kvällen
revs gruvfolket ner tältet och släppte ut vildarne
som genast blevo tama och begärde få sina kläder
på sig, tvättade sotet av sig och bekände att Principal
hade legat dem. Han var en skräddare från Åstorp

och förespeglade dem hur många pengar de skulle
förtjena. Han måste skyndsamt legaskiuts om igen
för tält och grejor, men Indianerna med vaktens ble-
-ro gående i flera dagar i Höganäs. Jag hörde aldrig att
skräddaren blev åtalad för bedrägeri, men arbetarne
hotade honom med pyssel om inte han försvann fort-
-ast möjligt. Som gäst nämnts, blev nöjes-spelarne kvar,
i några dagar efter marknaden, i synnerhet om
firveckan kom efter sista lördagen i oktober (mark-
nadsdagen). Därför gingo alltid, om det var vackert
väder, traktens ungdom ner till Ryd igen om sön-
-dagen därpå för att ytterligare se och höra på kom-
-medierna. Så en gång det just var en sådan söndag
7 a 8 grader kallt, men solskin och klart väder,
så stod det stor trängsel med folk utanför ett ad täl-
-ten, der just ny upproisning snart skulle börja. Bä-
-de unga och gamla av gruvsfolket blandade med landt

befolkningen (sådan hade inte gått an 1820 a 30 a 40
utan slagsmål) just som jag och en sällskapsbror
stod där, begynte det att "svassa" och ångan steg upp
i den kalla luften och vi måste, liksom alla kring-
stående, skyndsamt retirera och då stod en gammal
kärning ensam inom kretsen. Hon kunde inte hålla
igen, utan hett vattenfall fortfor och ångan "rök"
fram rundt kjolen. "Det var en satans kärning" hör-
des från några bonddrängar, skrattet och skämtet
levaste löst, men kärningen stod ned armarne i kors
och "glodde" visserligen "rälit", men det fick bero.
Hon gick likaväl in på kommedien. Inne på ho-
tellet kunde man få se, hur litet fattigt folk sätter
värde på sina svett förtjente pengar. Jag och ett par
andra får ett bord, och bredvid kom fyra bond-
drängar och slogo sig ned vid ett bord, samt en av
dem rekvirerade "bicer". De hade inte väl druckit

det, förr än den ene, ej den som bjöd, strök allt, både glas och flaskor, ned på golvet, der det gick i kras. Skänke-pigan kommer och drängen lemnar fram hela körsen, "var så god och ta betalt, der är 250 kronor i den", men hon svarar, "jag vill visst inte ha hans körs, det kostar 2 kronor". Han gräver ut en tia, hon värlar och den samme som bjöd först, beställer åter en ny omgång bier, som snart sättes fram och nya glas. Nu hunnos de inte med att dricka mer än det halva, förr än samme dräng (han hette Karl) åter strök ner igen alltsammans på golvet och i kras, samt ölet stömmade. Åter kommer pigan och åter vill han anförtro henne hela kassan men det gick som förra gången. Hon avlägsnar sig åter, sen hon fått betalt, och den samme som fört beställde för tredje gången ny servering. Då kom pigan nu kom för tredje gången med nya glas och flaskor.

med bier, sade den som beställt: "Nu har jag bier
dit i tre omgångar, men slår du ner detta en gång
till, så lovar jag att slå dig på skallen så trillar av
stolen. Jag sade då till mitt sällskap, låt oss giva dem
plats så de kunna slåss ty det tycks komma dertill.
Vi reste oss men kommo ej långt i trängseln, förr än
de ropade stopp och de tvänne, i Karls sällskap, grepo
honon om armarna, annars hade han nog stru-
kit ner härligheten igen. Han hade väl fortsatt, så
länge pengarne räckt om fått råda. Hissertligen
bleven massa manspersoner (jag såg aldrig rusiga fun-
timmer) rusiga, men polisen (utgjordes endast av en
gammal fjärdingsman vid gruvan, Bengt Persson, se-
nare hand Pettersson) och länsmannen, som gick de
med gula kringlor om mössan, visligen aktande sig
för att vidröra någon arrestant, utan fjärdingsman-
nen fick anropa andra till hjälp för att transportera

folk till arrestlokalen, enussel kräddhorda, utan fön-
ster, bakom en av "giska" längarna. Den var troligen i
2 rum, ett för vardera könet. Det torde vara möjligt att
även något annat kuffe stod till polisens förfogande, ty
vanligen bleven sex a 7 stycken av vardera könet arrest-
erade. Några, de meste, för fylleri, men några för tiu-
veri. För fylleri togs ingen, utan han blev liggande på
marken redlös, eller blev farlig för allmänna säkerhet
-en, men tiuvar var det alltid godt om vid dessa mark-
nader. Jag såg hur en tiuv i trängseln, nappade körsen
från ett fruntimmer som tagit den upp för att köpa nå-
got vid ett krämarebord, och blixtnaklet lemnade den till
i trängseln bakom stående kamrater. Sedan flyttade
han sig, blev gripen, men nekade och hade ingenting,
man måste låta honom gå. En gång kom en tjock
kammarsägare som hette Nils Nilsen Nygård, med nå-
ra i sällskap in på hotellet strax på morgonen sedan

4109

de kommit fram. Då talades om att akta sig för
tjuvar och Nilsson gjorde dem nu uppmärksamma
på ett fint sätt att fånga dem, som han i dag just
skulle praktisera. Ni kan vara säkra på att jag ska
fånga minst en tjuv i dag, ty jag har sett, fast en
gammel tom plånbok i bröstfickan här, se, nej se
på Tan, den är allaredan stulen, utbrast han, och
fick åtnöja sig sällskapets omvårdnad. En snarknär
tog det till att regna vid middagstid, så att folksökt
skydd för regnet var de kunde. Då var i den tiden, in-
nan om "Lönnergårns" brädplank en något skydd
plats för vinden och där stälde sig en del folk och bl
nd dem en del pruntimmer av gamla stammen som
brukade laga ytterkjolet upp över huvudet när det
rägnade och då syntes en kort underkjol och der nu
d om "särken", men "lommen" eller fickan som i van-
ligt läge var inunder kjorteln, kom nu att hänga

bar utanpå. En av häringarne hade en stark
-tig "lomma" ficka, hängande och en bakom stående
bristänkt förhållandet och föranstaltade fjärdings
-mannen att undersöka, ty den dagen hade fickstöl-
na varit talrikare redan. Det befans att kvinnan hade
icke mindre än fem stulna penningbörsar med över
150 kronor tillsammans. Hon påstod det var hennes egen
men hon och börsarne togs i förvar. Hade hon yta-
git kjorteln över huvudet så hade hon nog begått sig.
Det var inte alltid pengar som stuldes, utan även va-
ror från handlarne, såsom kläder, skodon, skinartif-
-er samt mindre kramvaror. Bort å efttermiddagen voro
positivt-balarne så heta så de kunde knappt sjunga sine
visor och en packad skara småpojkar stod runt om kri-
-ng för att se och höra på undret. En och annan gång
brast tålamodet: Bort med er djävlingar, ärligt folk
kan inte komma till, här står vi hela dan. Han gick

inga pengar så han tiggde i hatten och visor köpta
de inte. Hade de pengar så köptes hellre karameller
eller äkte de på karussellen. Der spelades av posi-
tivs spelarne visor som jag minns från olika markne-
der: Carolina, du min hjärtans vän, var ej ond på mig
etc. Tropmans visan: Dimman breder sina mörka
skyer, uppå himlen klarastöna blå, etc. Pelles sto-
kholmsresa: Nitton år var jag, då kärleken brände, mig
i hägen etc.: På Italiens strand, der min vaggas har
stått, der jag hade båd fader och mor, etc.: O Susanna
gråt inte du för mej, jag reser till Californien, Och grän-
-er guld åt dej, etc.: O du min kära flicka, som jag ju
har så kär, etc.: Herr och frus Petit: Der jag Petit och fru
Petit, ej hålla strid om mitt och ditt, etc. Alla vise-
-tonerna kan jag ännu spela, men orden intressera
-de mig aldrig. Vi så länge vi voro en hop småpoj-
-kar, spekulerade alltid på, om det var något raff-

4109

lande roligt. T. ex. när en bonddräng (Olof Karlsson
i Spenningtorp) lände en hel lemdot gasporstuckin och höll
under nosen på björnen, som röt så det hördes över
hela marknadsp platsen. Björnen satte också klor
na igenom kläderna på sin brottare så blodigt flöt ut
på axeln, men karlen förändrade icke en min, men
ville ej garantera för att ej björnen fare på publiken.
Likväl tog han av björnens grimma vid föreställning-
ens slut och skulle låta björnen slicka i ansigtet, och
vi fruktade han skulle leita huvudet av djur tämjaren.
En röd gulbe, hade i vår stormarknad, i alla
månader (sista lördagen) ett bord på torget i Ryd, och
sålde små lecker. Om han vinstade kunde vi ej
verta, ty stod det 12 öre, så kostade lecken 12 öre, och stod
det 30 öre så kostade den det. Det högsta priset var 50
öre på leckerna, utom en enda sort, den kostade 2
kronor. Det var en "Svart konstlecker" förseglad med

4109

svart papper, med röda bokstäver, "Svartkonstbok"
på omslaget. Nästan alla böckerna voro i almanackes
format, utom trollboken. Vi visste inte annat namn
än den "röde gulben", och jag brukade och mina jämn-
likar, småpojkar, ofta köpa av hans böcker, men vi när-
made oss alltid hans bord, med bänan, ty man torde
inte gå för nära bordet, ty då röt gulben: "Irgenting
röra utan ni vill köpa", "Jo, fins det drömbok? Jo, kost-
ar 35 öre. Då vågade vi slämma oss och kunde då läsa
titlar på flera andra böcker (han hade alltid place-
rat dem rätt för de förbigående). Då kunde man få syn
på 'Spökhistorier', den näste man nog ha. Ja, den kost-
ar 12 öre. Efter hand, med tiden, hade jag en hel hop av
de sorters böcker han sålde, men hans svartkonstbok
var för dyr. Den fick jag låna även kamrat en gång
och den allra nyttigaste trollkonsten behöll jag i
minnet. Det var nämligen, hur man ska göra, så

4109

att en plånbok eller börs aldrig tryter pengar, hur mycket derur tages. (Den konsten borde ministrarna i regeringen kunna framför andra). Jo, så här går det till en svartkonst-boken: Tag roten av Hirken & Birken-Hirken och lägg den i ett svalke, så växer fram en liten grodd med blad. Tag denna grodd och lägg i hörnen så tryter den aldrig pengar. Hissurligen har jag aldrig varit för utan pengar och blir väl ej heller, men jag kunde bara aldrig finna den slags rot. Den röde gulben hade alltid ett stort hål på rocken på ryggen, efter der hans "bokläda" skar de. Blev det regnväder hade gulben sin bok-kappsäck under bordet, men då var han i värre humör än vanligt och därför bäst att ej fråga efter något.

En av de ~~många~~ framträdande figurerna på marknadsplatsen, var en toffelmakare som vi kallade för "Fistegulben". Andra, alla deyliga toffelmakare funnos från Gärslöf, Tunneberg, Jönstorp ("Pyron"), Ornatäcke

Skinn
huggade hud

Nypp. Emil Jönsson
Hornborg

4109 Ber. A: a f. 1861 i Väsby

74

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Väsby s: 8 1934
(Roos), Ingelstråde (Ola Månsson), Höganäs (Olof Wästman),
Tågbycke (Mårström), Nyhamn (Sven Wästman). Alla gjorde
de de bästa tofflor. I den tiden skulle fruntimmers-
tofflor vara att ta på vilken av fötterna som helst
att byta om. De voro således i "makis" som karl-toff-
lorna. Men den som sålde och gjorde fler tofflor än
någon av de andre, var Per Larsson i Ulmarps by av
Jönstorp's socken. Vi kallade honom för "Kistegubben",
derför att han hade en kista på en kärra med fjä-
drar och skaklar med tvärså emellan der framme och
en låda under kistan, der olikkläder och proviant m. m.
förvarades. Varendo lördag året rundt, utom om jul,
drog han själv sin kista (oaktat han hade flera arbetare) la-
stad med tofflor, den tre fjärdedels mil långa vägen
till Höganäs Ryd. Någon gång fick han hänga kärran
efter en hästspjuts. Han gjorde mest leantofflor till grov-
folket och kunde nog hans kiste-vagn rymma 200 par. Men

4109
till stormarknaden i oktober hade han ytterligare svarat
ett par säckar tofflor ovanpå kistan. Han körd alltid ym-
nigt omkring i kramvagn till sina bekanta kunder. De
skulle dricka ur leekmättar. Inuset kring munnen på
Per Larsson höll han i en rundel med tungan, men nå-
got kom väl med i leekmättet. Hans tofflor voro ej synner-
ligt fint gjorda. Ett par trästycke med vardera ett hak
under till och ett tunnt läder av sämsta benlingar eller
"kopannor", blev strax ett par tofflor om aldrig så små så var
det fyra daler (67 öre), större högre pris. Handelsvaror fylldes
i kistan, vid butiker under hemfärden. Han fortfor i 30
års tid, samt leverik på sitt handtverk. Ingen ville el-
ler kunde göra så "råla" tofflor och teilliga, som Per Larsson.
På lva torget var från kanalen till Disponentens hus
(nuvarande) omkring ett tunnland, men så byggdes der
hotellet med fylkantiq gård, bredvid kanalen omkring
1824. Från honom kom in på torget från Helsingborgs hållet

så strax till vänster var placerade mellan 20 och 30 slak-
tarevagnar. Alla med fränspända hästar, bakvagnen emot
planket vid timmergårdens och skaklarnas utåte. Ett stort
sänrum mellan vagnarne endast för kött-kubben.
Hästarna bundna innanför planket i timmergårdens
och några i Hotellens stall. Bortu längre bort, emot gru-
vans stallgård var några boningshus och ett plakat
förkunnade med stora bokstäver om "Lopp-cirkus". Lä-
dant hade allmänheten aldrig sett och man snäste
ju tärreda på, om det kunde vara möjligt att tämja
sådana djur. Cirkusdirektören höstade nog ej in-
gustanymcket, dels för hans cirkus var för avlägsen,
dels för han snäste ha bra varmt i rummet och
stor lampa tänd i en kruk der kolmörker rådde, an-
nars kunde ej diverse små knep så bra döljas, bla-
nd annat att bords-skivan lutade, ty ett par, och
2 par loppor fränspända för en vagn, kunde annars ej

draga mässings-vagnarne. Två stora loppor i Kaiser
Wilhelm och Kaptkon voro placerade på var sin uppstå-
ende päle i varandras närhet skulle föreställas fäktas mot
varandra med var en leit träd. Men de som drogs vagnarne
voro bundna med en knut om ena benet, två och två, fieta
med träden i vagnstängens. Bara det att kunna knyta
en träd om benet på en loppa var nog ej så lätt lycköte vi.
Närmare Hotellet voro Tjmesiska trollkarlar, gym-
naster, gamla kronogvär för /ritsorler och femti öre (vägande
14 skålpund), Tyska tavlor, Dalmasari i långa, fläckta, vi-
tapelsar, med skinnvassar, Tobakshandlare. Vid västra si-
dan trädgårds-alster, gruveliga närgrder. Endast två
träskomakare, med hemmagjorda träskor, från Väskby
socken, Denker i Böringe och Blixt i Ornakärr, men
det begynte komma s. k. "rude-träskor" från andra håll
(Torsbro). Denkers träskor voro av al-trä både ovan-
lädret och bottnen i ett urholkat stycke. Oranläd-

ret i det närmaste en tum tjockt, och gruvligt klumpi-
ga och tunga i det hela, men kolkuggarne ville gäst
ha dem grova för att skydda göllerna mot nedfallande
kolstycke, och när de lade sig på knä att sortera kol,
kunde de sitta på träsko-hälarne. Det var ej heller
några som köpte sådana träskor, utan gruffalkot.
Men sen träskoerna blevis bra tunnslitna, såg jag att
de kunde begagnas till högtids skor. På marknaden
var det en stor gätte som kallas "Store Berggren"; han
hade högtiden till ära, tagit sina "altars kläder", fin
blå klädes-kavaj och blå klädesbyxor och hög hatt, samt
gamla tunnslitna, spruckna träskor, med ståltråds
gjordar över avamläden, och så stod han i kö, med en
kaffe-dunk i näven och skulle in i Brocken och
köpa krämnvin. En av marknads-kommedieerna,
slog mig rehardt i jämförelse med de andra, i fråga
om att förtjena pengar. Inträdet var satt så lågt

som 15 öre, således det allra lägsta på hela marknaden, men visserligen varade föreställningen endast tio minuter, men belåtenheten var allmän. Det tillgick på så sätt, att först visades två dockor, gubbe och häring som voro svänner. En av "principalerna" låg dold några alnar oppe från markn och dixerade med trädar dockorna, under det han med samma utförde konversationen. Slutet blev att gubben skulle på luftballong resa till Amerika (en idé som redan spökade på 1870-talet) Ballongen höjde sig, och häringen ropade ångerfull ändå att han skulle åka sig. Kon-
-menursikte i molnen föll likväl mannen pladask ned framför häringen som förbannar sig och kör honom hem på en kärra. Om ett ögonblick kom in om en dörr en leonddräng med luggen ner i pannan, kort blå tröja som räckte lite ner om midten på ryggen, "dynevärs-väst" och brun och vit smärutiga ylle-byxor. Hästen var med breda, och tvärs över bröstet gående röda och blå känder, av ylle, kort, och

räckte midt på bröstet, dit blyerna snötte, allt efter allmogedrägt på 1850-talet. Han hälsade blygt, varefter han spöng till dragspelet (men enradig harmonika han hade under armen när han kom in, några fler-radiga harmoniker fanns ej då): "Ja e födder hit i varden för o tjena, O ja har varken far eller mor, O ja vandrar min väg så helt alna, Men min lycka i speleleverket lee, Förty ja spelar på harmonika så ligvelit, O ja spelar till min beklagaste död" (o s. v. 3 eller 4 vers). Många, och även jag, gingo in ett par gånger för vi tyckte gubben var så rolig. Bort emot kvällen, när jag och andra skulle gå in, stod den ene av de två (hans medhjelpare) vid ingången och tog mot pengar. "Hur är det med sängargubben" frågades: "Jo han är nog trött, ty detta är femtiönde gången han ska fram". Hade han uppvisning 50 gånger och ej mindre än 30 personer, men midt på dagen dubbelt så många. Trethi gånger 50 = 1500 och 25 gånger 30 = 750, alltså över 2000 personer a 15 öre lika med 300 kronor för

de 2 personer. De andre togo högre betalt, men så kunde de ej medhinnas i uppvisningar i timmen och hölls mer folk. Alltid var det någon lustig episod inträffade på vår marknad. En sex års flicka som vägrade tala på en (=102 kilo) visades, hon såg barnlig ut, satt och lekte med dockor högt på en plattform. En liten mager kvinna, hennes mor, stod bredvid. Vi förvånade oss över barnets storlek och ålder. Då gick en av gruvarbetarnes hustrur fram till flickans mor och frågade: "Men denna flicka var väl ej så stor strax då hon föddes?" Ett dånande skratt från publiken, skratt ut vid denna fråga. "Nej, så stor som ^{hon} är nu, var hon ju inte, endast som andra barn", svarade modern. De Danske piger, den ena 3 alnar og 14 tommes høj, og 16 aar gammel, den anden en aln og 16 tommes høj og hal-tredsiens tyve aar gammel, forestilledes engang i Blinde gats angave, med sina ledare, träffades på flera ställen och tiggde pengar, som också ganska rik-

-likt gavs, men märkvärdigt nog, så har samma per-
-soner 20 år derefter varit av enig igenkända, på Fung-
-by marknad i Småland, men kunde då se och gå för
sig själva utan ledare. Det berättades att de, och en
positivspelare voro mycket rika, särskilt den senare
ägde stora hus i Malmö och Göteborg. Över alla men-
skors huvud syntes de lysande luftballongerna, liksom
hur av hornlin, kostade 25 öre, men sådana hade de ej förr
än fram på 1880-talet. I ländslat vinden trädde ur handen
på barnet och ballongen, blåsan, for långt ut ifrån mark-
-nadsplatsen, eller stötte den emot en vass trägren, eller
paraply, parasol, peng och var "das verlorene". När så
skymningen ej var långt borta, gingo och körde ju de
flöste emot hemmet, men de härmast boende gjorde
sig ej synnerligen brädd, och många trodde också, när
krämarna begynte packa ner sina varor, att de då
skulle kunna köpa billigare som också ofta hände.

En stor del stannade kvar och gingo in på Hotellet, der det hölls öppet till kl. 10 på kvällen. Gäende och körande förde ett förfärligt väsen hela vagen opp genom byarna. Många skarer hade sällskap med pigorna och spjunga vackert, men andra skarer vrålade som vilda djur så hela reiden genljöd derav. En och annan ramlade omkull och kröp så tyst i väggropen, med sina fina kläder och fick hjälpas på benen av andra. Men de försiktigaste gingo hem innan kvällen, eller körde hem, med sina korgar, knytan och bördor av marknads gods. Olyckor inträffade, även någon gång, av svärare art. På hände en gång, på oktobermarknaden, att två gubbar stodo och samtalade på marknadsplatsen, samtidigt rökan de var sin cigarr. En god vän kom och tog dem båda i famn på en gång och slog dem tillsammans. Derrvid kom den ene att sticka den brinnande cigarren, som han höll i munnen, rakt i ögat på den andre, som genast måste

söka läkare, förslas han och till Lunds lärarett, där det
en ögat måste tagas ut på Landtingsman Lars Larsson i
Brandetorp. Men det oaktat satt han i många år, så
länge han levde och som Ordf. i Skullens Sparbank, förtade
i varenda kontrabok, tog emot och utlemnade pengar varje
lördag. Den som försakade olyckan genom fömmtaget
(Gjanne Andersson "Möllare" i Stuleby) var ju förtvivlad, men
vad var att göra. En annan svårare olyckshändelse under
en oktobermarknad, var att en person hade vid ett örande
köpt en ny sägklinga. För att den ej skulle taga stor plats
i kappsäcken, hade krämaren virat i hop klingan i en
ring och bundet med en segelgarnstråd. En god vän
kommer och slår honom på axeln och frågar: Nå vad
har du gjort för affär i dag? "Ji jag har köpt en sägklinga
skä du på se." Grevannen tar klingan och fingrar på trä-
den med resultat att klingan hastigt springer upp och
slår och råkar i båda ögonen på honom. Han blev full

-ständigt blind i all sin tid och jag såg ofta den store
gäffen Alfred Klein, gå och ledas omkring på markna-
den. Han kunde likväl sluta tilling-keorgar. Själva
läkarens mottagningsrum bestod med hö, ända
ut i förstugan, vid stormarknaden. Någon särskild
tandläkare fanns inte utan densamme i gamla tid-
-en 1860-talet och hette Fredriksson. Han tog i brädsken
uten tand på min Master Ingrid, så att ett två tum
långt flisa-stycke av häftabenet medföljde tanden ut.
Jag såg ofta den tanden med vidhängande benbit. Hans
mesta ordinationer var mjölgröt. Han hade 1200 riks-
-daler om året, för att arbetarne vid gruvan finge sö-
ka honom fritt. Även på Apoteket var trängsel ända
ut i förstugan. Apoteket var då i ett annat hus väster
om det nuvarande. Der kunde köpas Solmanna styp-
-ka, Obodelock, mot tandvärk, och begärdes på av oku-
-rniga människor, i Insektsfog, Benadt Suktvatten m.m.

Efter det flera pigor, nästan årad, efter varandra, begärt
Renadt luktvatten, blir provisorn kasande och ryter:
Vi ha inte något renadt luktvatten. Den i kö stående
iakttagaren som såg hur apotekarne, tre men ibland,
kvickt sprungs uppåt sina höga flyttbare trappor till
hyllorna så att svetten pärlade i pannan på mannen,
kunde få rätt så muntert tidsfördriv under tiden. En
full bond-dräng kommer in, blossande våldeligen på en
habtuggad sek-styvers-cigare. Apotekarn ryter: "Vär får
ni inte röka". Drängen tiger, går ut och kom inte der
mer troligtvis, den dagen. En pojke håller en femöring
i handen och knackar i disken, taktens till nyaste slag-
dängan. Provisorn tittar upp från arbetet vid vägen
och ryter: "Vad knackar du för pojke, ut med dig". Pojken
kan inte för trängsel, mer än undslicka sig lite och
slevar kvar. Receipt varade alltid, "döjer en timma", men
inte ens då äro de färdiga. De som sjels hade flaskor

kunde vara säkra på att få gå till kanalen och sköja dem
ty de blevo aldrig rena nog. Flockar nya. Lårra då de sät-
tas i, ett liketter klistras på och pengar skramla. Allt
med feberaktig brädskan marknads-dagen. Mådrarne
voro alltid uppföljda av de minste barnen, 6, 7 a 8 åring-
arne, icke Fadren. Uoch vad leksaker köptes i lekaks-
ständens. Kisselpipor, hästar och munspel, till prägarä,
och dockor, vagnar och lamm till "toserna". De Läder-
na gjordes de större affärerna, såsom bräder, potatis,
och hackelskorgar, seltugg eller kanske kreatur, men
kreaturmarknaden upphörde helt och hållet omkr. 1874.
Man skulle tro, att då allting såldes på torget, att det
skulle vara glesst med folk i de bofasta butikerna. Nej,
tvärt om, trängsel även der. Det var alltid vad jag minns
fyra handelsbutiker, utom bagarn-butikerna; Gernes, Åim-
merdals, vid Kelsingborgsvägen, samt Petterssons och Jönssons
vid fiskagatan, Långavägs-vägen. Men så byggdes arbetar-

-nos förenings-butik 1875 vid Disponentgatan. Den
ende-butik der jag aldrig såg inalles på 15 år ens 10 per-
sone gå in, oaktat jag hade min väg derförbi, tusentals
gångar och gick sjelf der in någon gång, om den der var aldrig
mer än jag, var timmerdals. Många hemvändande
marknadsbesökare som antingen glömt köpa, eller av
princip handlade hos hemlynt handlande innan de kom-
mo hem. Hos "Snallen" i Wäsby, som hade Vin- och Lier-
rättigheter i sin lifstid, blev alltid ett "Ramnemarkad",
var stormarknadskväll, och ibland slagmål mellan
Hemvändande Jönntorps- och Wäsbyboar. Handelsuppli-
vader således långt ut på landsbygden genom oktober-
marknaderna i Höganäs Byde.